

Na szklanym szlaku

Na szklanym szlaku

Jakiś czas temu lotem błyskawicy obiegła świat sensacyjna wiadomość o człowieku, który w jednej chwili stracił pamięć. Spikerzy podawali ją jednym tchem, redaktorzy drukowali na czołówkach gazet, reżyserzy kręcili o tym filmy, zaś ludzie zachodzili w głowę czy to możliwe, żeby człowiek żył bez pamięci. Wkrótce komunikat wydali też sami lekarze, przyznając, że w trakcie operacji na mózgu u niejakiego Henriego Molaisona doszło do nieodwracalnego uszkodzenia bardzo delikatnego i wrażliwego obszaru, w którym gromadzone są wspomnienia. Oznaczało to – zdaniem medyków – nie tylko trwałą utratę dotychczasowej zawartości tego „magazynu”, ale – co gorsza – również brak możliwości magazynowania nowych zdarzeń; tych które dopiero miały nadejść. I tak też się stało. Chociaż Henry żył jeszcze przez 55 lat, to żył tylko bieżącą chwilą, niezdolny do zapamiętania czegokolwiek przez okres dłuższy niż zaledwie kilka godzin. Wszystkiego wciąż uczył się na nowo; twarzy, nazwisk, dat i wszystko to po krótkim czasie znów zapominał. Zagadnięty kiedyś czy wie po co żyje odparł bez namysłu: nie, nie wiem. Mijano go dziesiątki razy w metrze, na lotnisku, na ulicy, często siedział tuż obok w kinie, teatrze czy kościele i nikomu do głowy nawet nie przyszło, że ten elegancki, przystojny i dość pogodny jegomość to nie kto inny jak „ten właśnie Henry”. Człowiek bez pamięci. I chociaż zmarł w 2008 roku, to jego historia trwa nadal. I wcale nie dlatego, że oddał swój mózg nauce, ale temu, że wciąż go gdzieś obok siebie spotykamy. Oczywiście w zupełnie innym wydaniu. Już nie jako ofiarę nieudanego eksperymentu medycznego, ale jako ofiarę pewnej kosmopolitycznej mody, która mówi; po co pamiętać, nie warto pamiętać. Nie warto grzebać się w jakichś tam rupieciach z przeszłości, bo trzeba przecież wciąż iść do przodu. Tą publikacją, którą dziś oddajemy w Państwa ręce chcemy pokazać, że jednak trzeba i że warto pamiętać. Bo człowiek, z którego wyrwano pamięć chociaż wciąż człowiekiem pozostaje, to jest jednak na tym świecie bezgranicznie samotny i opuszczony. Co prawda połyka kolorowe życie, przemierza świat wzdłuż i wszerz, ale nie wie za bardzo po co to robi. Nie znając tego co było wczoraj, nie rozumie tego co jest dziś. Nie rozumie sam siebie. Dlatego zapraszam Państwa na nasz szklany szlak, zapraszam do tej wyjątkowej wędrówki po śladach historii, które w naszej ziemi pozostawili ci, których już nie ma. Niektórzy znani nam są z imienia i nazwiska jak Adam Wielopolski, Georg Frenzel, Anda Koln, ale przecież o większości z nich słuch już na zawsze zaginął. Nie wszystko jednak przepadło, bo pozostawili po sobie ślady. Dziś po przekopaniu niejednego archiwum, po dziesiątkach rozmów z wieloma ludźmi ślady te odkrywamy i opisujemy. Jesteśmy na początku tej drogi, przed nami jeszcze tak wiele do odkrycia i pokazania, ale już dziś warto podkreślić życzliwość ludzi. Tych „cywilnych”, którzy otwierali przed nami swoje archiwa domowe i tych reprezentujących różne instytucje i urzędy takich jak: Nadleśniczy Nadleśnictwa Ujsoły Piotr Olesiak czy wojewódzki konserwator zabytków Mariusz Godek. Dziękuję i zapraszam do lektury.

Na szklanym szlaku

O naszych przodkach słów kilka...

Początki osadnictwa na naszym terenie datuje się na II połowę XV wieku. Pierwszymi osadnikami byli zbiegli chłopci pańszczyźniani, którzy łączyli się z ludnością wołoską napływającą w te strony z terenu Karpat Wschodnich, która wywarła ogromny wpływ na kształtowanie się i tworzenie osadnictwa. Pierwsze wzmianki o wsi Ujsoły pochodzą z roku 1608 przy podziale Państwa Żywieckiego, kiedy to Mikołaj Komorowski otrzymuje: „58 osad, a w nich na pozycji 51 Ujsoł”.

W 1628 roku Andrzej Komoniecki wymienia wieś Ujsoły, jaką tę, która ma „9 zarębników po 15 groszy każdy”. W tym samym roku Królowa Konstancja tworzy w Milówce parafię, do której należy wieś Ujsoły. W latach 1712-1715 – wieś Ujsoły w kluczu Węgierska Górka ma 24 zarębki („48 zarębników siedzących na półzarębkach”).

Istnieje kilka wersji pochodzenia nazwy Ujsoły, a pierwotna nazwa wsi brzmiała Ujsoł. Andrzej Komoniecki wywodzi ją od lasu oraz osady zwanej „U Sołki”. Według innej wersji, wędrujący grzbietem Beskidów Wołosi napotkawszy duży potok nazwali go „Uj-Sol” (Wielka Soła lub Nowa Soła), a według kolejnej, nazwa została zniekształcona przez urzędników austro-węgierskich, którzy wyrzucili łącznik, wskutek czego powstała Ujsoła, a nad nią leżąca wieś Ujsoły.

Wieś Złotna została założona przez osadników wołoskich w XVI wieku, wcześniej niż Ujsoły i nosiła nazwę Sołki – uważano, bowiem że tu zaczyna swój bieg Soła. Zapis istniejący w Księdze Sądowej Państwa Żywieckiego z 1690 roku potwierdza, że „Wawrzyniec Kostka z Sołek uskarżał się na synów Simona Gardasza, że mu wzięli owce”. Pierwotnie potok nosił nazwę Złotna, pochodzącą od śladów aluwialnego złota, na które natrafiono w jego korycie. Przyjmuje się również, że nazwa wsi pochodzi od złota zbójników ukrytego w lesie Złotnice, które odnalezione przez potomka zbójników przyczyniło się do zagospodarowania polany Złotnice, gdzie powstała osada, a potem cała wieś Złotna.

Pôvod osady Ujszoły

Prvé zmienky o osadníkoch na tomto území pochádzajú z 2. polovice 15. storočia. Tvorili ju poddaní, ktorí utiekli od svojich pánov. Miestni poddaní sa spájali s vlašskými kolonizátormi, ktorí na toto územie prichádzali z územia východných Karpát. Vlašskí kolonizátori mali obrovský vplyv na vytváranie a tvorenie osadníctva. Obec Ujszoły má približne 400 rokov, bola založená po vyklčovaní pôvodného lesa. Prvá písomná zmienka o obci pochádza z roku 1608. Spomína sa pri delení Živieckeho panstva Komorovských, pri ktorom syn Mikuláš dostal 58 osád, medzi ktorými je na 51. mieste spomenutá osada Ujszoł.

V roku 1628 Andrej Komoniecký vymenováva obec Ujszoły, ktorá mala vtedy 9 maloroľníkov (pol. zarębnik) a každý z nich platil 15 grošov. V tom istom roku kráľovná Konštanca založila kostol v obci Mińówka, ku ktorému patrila aj obec Ujszoły.

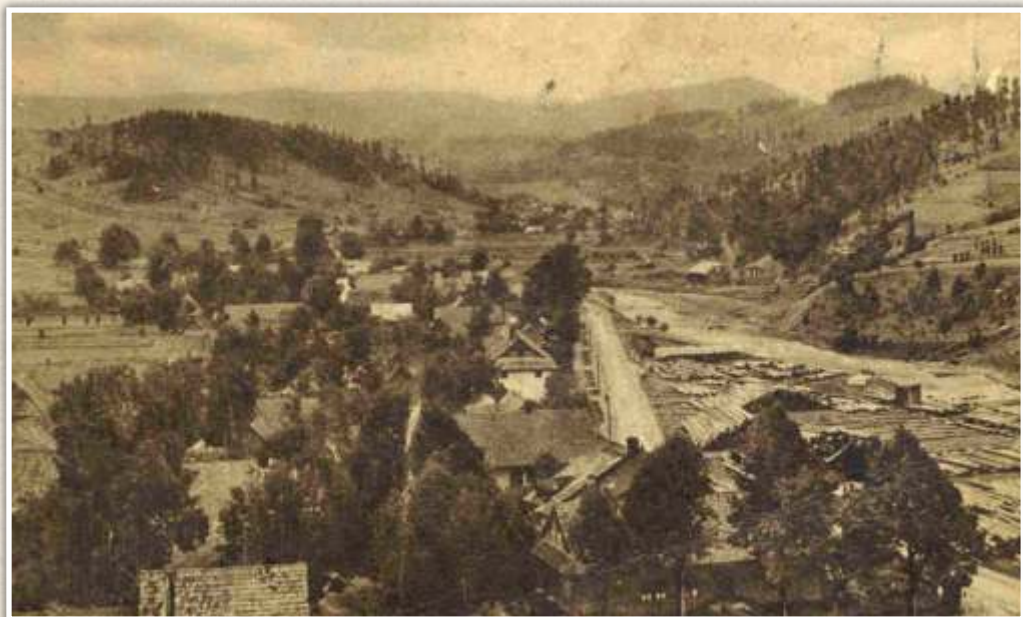

Beginnings of Ujszoły

The beginning of settlement on that area is dated to the II half of the XV century. It was created by runaway serfs, joining Vlachs who came there from the Eastern Carpathians. Vlachs had a significant influence on shaping and development of settlement. Ujszoły is about 400-year-old zarębna village. The village was first mentioned in 1608, when it was on the 51st position among 58 settlements that were given to son Mikołaj upon division of Komorowscy's Żywiec State.

In 1628 Andrzej Komoniecki mentioned Ujszoły which had 9 zarębnik [settler/forest clearer having 25-morgen farmland created after forest clearing], 15 groszy per each. In the same year, the Queen Constance established in Milówka the church to which the village of Ujszoły belonged.

Od Wielopolskich do Habsburgów

Herb Habsburgów

Historia naszych ziem jest nierozdzielnie związana z historią całej Żywiecczyny, którą przez wieki władaly najpierw – rody Komorowskich, Wielopolskich, a potem dynastia Habsburgów.

Mikołaj ostatni z rodu Komorowskich w 1624 roku sprzedał Królowej Konstacji żonie Zygmunta III Wazy żywieckie posiadłości za kwotę 600 tys. zł. Po jej śmierci (1631) majątek przeszedł na jej dzieci: Jana Kazimierza, Aleksandra, Karola i Annę. W 1655 roku król Jan Kazimierz został jedynym właścicielem Żywiecczyny, w tym okresie na okres 5 lat ziemie te zostały wydzierżawione Wawrzyńcowi Wodeckiemu i Adamowi Kotowskiemu – sekretarzom króla.

W 1672 roku Jan Wielopolski stolnik koronny wykupił Żywiecczynę. W wyniku podziałów kolejno w latach: 1688, 1740 i 1776 dobra żywieckie były kolejno w rękach: Franciszka, Karola, Adama Wielopolskich. W 1838 roku została sprzedana ostatnia część majątku pozostająca w rękach Wielopolskich, Karolowi Ludwikowi Habsburgowi, w tym i wieś Ujsoły. Po śmierci Karola Ludwika ziemię odziedziczył syn Albrecht Fryderyk, a potem Karol Stefan Habsburg. Ostatnich zakupów Habsburgowie dokonali w roku 1914 - wówczas to odkupiono od rodziny Lubomirskich Rajczę. Karol Stefan zmarł w roku 1933 roku (w tym samym roku jego żona Maria Teresa). Po śmierci ojca, synowie Karol Olbracht i Leon wspólnie administrowali majątkiem przy pomocy utworzonej Dyrekcji Dóbr Żywieckich. Po wybuchu II wojny światowej w roku 1939 nad majątkiem ustanowiono zarząd komisaryczny. W roku 1944 na mocy wprowadzonych przepisów nacjonalizacyjnych doszło do upaństwowienia całego ich majątku.

Zarówno Wielopolscy władający w latach 1676-1838 jak i Habsburgowie, którzy byli właścicielami w latach 1838-1939 wywarli wielki wpływ na losy tych ziem. To po nich pozostały na terenie naszej gminy cenne świadectwa kultury materialnej: pozostałości huty szkła w Złatnej, Leśniczówka w Złatnej (1876), Nadleśnictwo w Ujsołach (1854), Gajówka murowana w Złatnej (1890), Gajówka w Straceńcu, Domy kolonistów, tartak w Ujsołach z maszyną parową (1870), kamieniołom w Ujsołach (1927) jak i świadectwa niematerialne ich bytności jak nazewnictwo miejsc takich jak Kuflówka, Stara Piła, Huta.

Herb Wielopolskich

Pójdźmy dziś tymi śladami...

Živiecko – vlastníci

Mikuláš Komorovský, posledný z rodu, v roku 1624 predal majetky kráľovnej Konštancii, manželke Žigmunda III. Vasu, za 600 tisíc zlatých. Po jej smrti (1631) majetok zdedili jej deti: Ján Kazimír, Alexander, Karol a Anna. V roku 1655 sa jediným vlastníkom Živiecka stal Ján Kazimír, ktorý majetky vlastnil až do roku 1672. Pozemky boli na 5 rokov prenajaté Vavrincovi Wodeckému a Adamovi Kotovskému – kráľovským komorníkom.

V roku 1672 Živiecko kúpil dvorský stolník Ján Wielopolský. Následkom delenia v rokoch 1688, 1740 a 1776 pozemky vlastnili František, Karol a Adam Wielopolský. V roku 1838 posledný dedičný podiel Živiecka Wielopolských kúpil Karol Ludovít Habsburgský, vrátane územia obce Ujsoly. Po smrti Ludovíta pozemky zdedil jeho syn Albrecht Fridrich, a následne Karol Štefan. V roku 1914 Habsburgovci naposledy rozšírili tieto majetky, keď od Lubomirských kúpili obec Rajča. Karol Štefan zomrel v roku 1933 (v tom istom roku zomrela aj jeho manželka Mária Terézia). Po smrti otca majetok spravovali spoločne jeho synovia Karol Albrecht a León prostredníctvom Riaditeľstva živieckých majetkov. Od roku 1939 boli majetky pod nútenou správou ustanovenou Nemcami. V roku 1944 boli majetky zoštátnené.

Vyberieme sa po týchto stopách ...

Żywieccyzna [Żywiec Land] – owners

Mikołaj Komorowski, last of the line, in 1624 sold the estate to Queen Constance, wife of Sigismund III Vasa for PLN 600 thousand. After her death (1631), the estate passed on to her children: John Casimir, Alexander, Charles and Anna. In 1655, John Casimir became the only owner of Żywieccyzna, until 1672. The land was leased for 5 years to Wawrzyniec Wodecki and Adam Kotowski, royal secretaries.

In 1672, Jan Wielkopolski, Royal Stolnik, bought Żywieccyzna. As a result of divisions in 1688, 1740 and 1776 the land was held by Franciszek, Karol and Adam Wielkopolski. In 1838, the last part of the heir of Wielkopolscy Żywiec Land – Ujsoly was sold to Archduke Charles of Austria. After his death, the land was inherited by his son Albrecht Friedrich, then Charles Stephen. Finally, in 1914 the Habsburgs bought Rajcza from the Lubomirski family. Charles Stephen died in 1933 (his wife, Maria Theresia died in the same year). After father's death, his sons Karl Albrecht and Leon governed together through Dyrekcja Dóbr Żywieckich [Directorate of Żywiec Property]. In 1939, compulsory administration was established by the Germans. In 1944, the property was nationalised.

We will try to walk their path...

Leśniczówka

Autorem projektu jest Karol Pietschka zarządca budowlany zatrudniony w Arcyksiężęcej Dyrekcji Dóbr w Żywcu. Projekt na budowę nadleśnictwa w Złatnej był opracowany w maju 1853 roku. Budynek wybudowano w roku 1876 z drzewa modrzewiowego z przeznaczeniem na mieszkania dla urzędników leśnych. Charakterystyczny jest piękny, kryty ganek przebiegający wokół całego budynku, ozdobiony bogatym w elementy tyrolskie drewnianym zdobnictwem, opartym na tradycji willi szwajcarskiej. Budynek zbudowany jest z bali drewnianych o konstrukcji wieńcowej ułożonej na wysokiej podmurówce z kamienia. Do głównego wejścia budynku prowadzą szerokie schody, dalej w korytarzu było wejście do kancelarii, a po prawej do pokoju mieszkalnego. Przy kuchni znajdowała się spiżarnia i drzwi do pokoju – jadalni. Z tego pokoju w amfiladzie było wejście do dwóch dalszych pokoi. W pomieszczeniach znajdują się piece grzewcze z paleniskami dostępnymi z korytarza. Do części gospodarskiej przylega zabudowa inwentarska. Budynek inwentarski ze strychem jest oddzielnym budynkiem wolnostojącym usytuowanym za dużym dziedzińcem gospodarczym. Oba budynki są przykryte dachami dwuspadowymi o konstrukcji drewnianej. Posiadają stropy drewniane belkowe, a szczyt nad głównym wejściem do budynku nadleśnictwa został ozdobiony balkonem.

Przed budynkiem znajduje się obszerny dziedziniec. Budynek jest pokryty dachem dwuspadowym o drewnianej jętkowej konstrukcji. Na szczególną uwagę zasługuje ozdobny szczyt nad wejściem, balkonem i śwarogami dodający uroku i indywidualności. Obok budynku rośnie 5 lip - pomnik przyrody, których wiek szacuje się na około 200 lat.

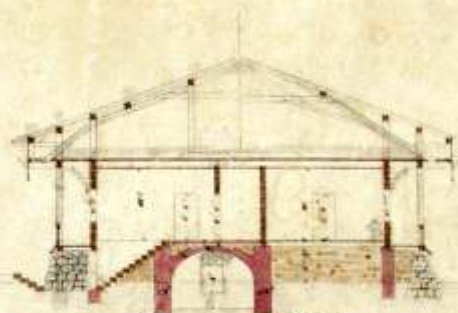
Na szklanym szlaku

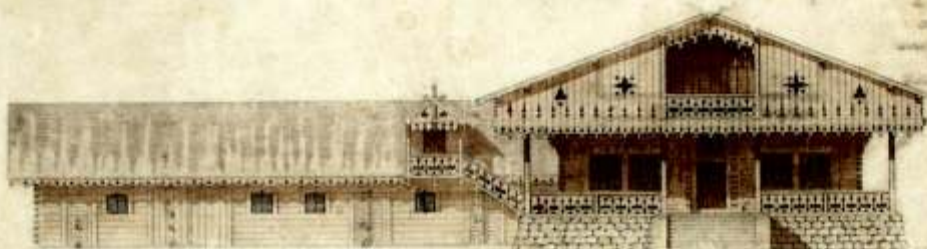
Handwritten title in German script: "Hauptbauwerk der vere. Forstwirtschaftlichen Anstalt in Bielsko"

Ansicht nach W.

Ansicht nach O.

Ansicht

Projekt leśniczówki autorstwa Karola Pietschki
udostępniony przez Archiwum Państwowe w Katowicach
o/Bielsko-Biała

Horáreň

Autorom projektu bol Karol Pietschka, stavebný dozorca zamestnaný v Arcikniežacej správe majetku v Živci. Najstarší projekt na stavbu horárne v Zlatnej bol pripravený v máji 1853. Budova zo smrekovcového dreva je postavená podľa švajčiarskych vzorov. Architektúra je dopracovaná s bohatými drevenými ozdobami. Objekt, postavený z drevenej gulatiny, zrubovej konštrukcie, je postavený na vysokej kamennej podmurovke, a zakrytá veranda obkolesuje skoro celú budovu. K obytnej časti priliehajú hospodárske budovy. K hlavnému vstupu do budovy vedú široké schody, a ďalej v chodbe je vstup do kancelárie.

The forester's lodge

The design author is Karol Pietschka, building administrator employed in Arcyksiążęca Dyrekcja Dóbr in Żywiec. The oldest design for construction of forest division in Zlatna was prepared in May 1853. The larch building was constructed according to Swiss design patterns. The architecture is perfected with rich wooden ornamentation. The building was built from wooden balls of timber framing, on high stone underpinning, whereas the roofed porch goes almost around the whole building. Life stock buildings are attached to farm. Wide staircase leads to the main entrance, and in the corridor there is an entrance to mailing house.

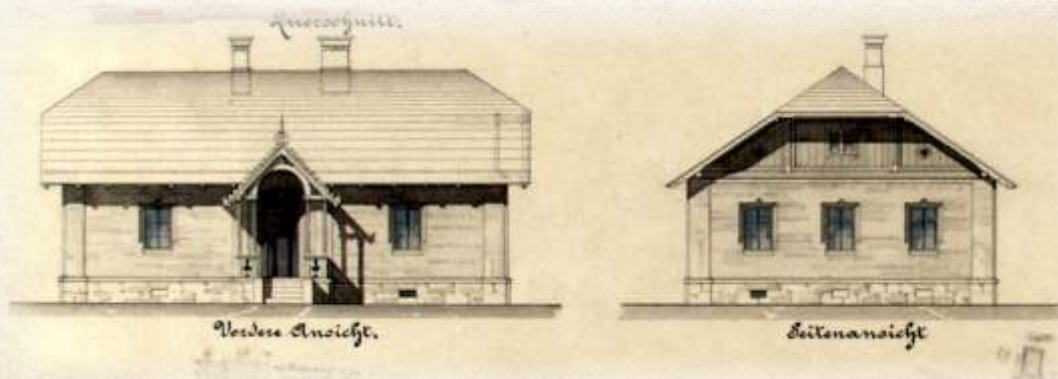
Gajówki • Zajazdy • Karczmy

W okresie międzywojennym dobra żywieckie Habsburgów zajmowały obszar 42.437 ha, z czego gospodarstwa leśne stanowiły 41.614 ha. Całość dóbr podzielona była na 15 zarządów lasowych i 1 rewir lasowy. Dobrami zarządzała Dyrekcja Dóbr Żywieckich z siedzibą w Żywcu.

Zarządem lasowym kierował inżynier-leśnik tzw. gospodarz lasowy. Kierownikowi zarządu lasowego podlegała straż leśna w postaci gajowych, nadgajowych i leśniczych. W zakres obowiązków strażnika lasowego wchodziła służba ochronna, dozór wszystkich robót w lesie w zakresie hodowli, użytkowania, jak i transportu drzewa, prowadzenie ewidencji robotników i obliczanie ich wynagrodzeń. Na jednego strażnika lasowego przypadało średnio 250-300 ha lasu.

Zatrudniano robotników stałych i sezonowych. Robotnik stały, zwany kolonistą, otrzymywał oprócz zarobku mieszkanie z opałem i grunt deputatowy. Toteż do 1929 roku na obszarze Dyrekcji Dóbr Żywieckich wybudowano 121 gajówek, w tym 22 murowane i 99 drewnianych. Posiadały one 105 drewnianych i 16 murowanych zabudowań gospodarczych. W okresie międzywojennym w leśnictwie na Żywiecczyźnie pracowało 26 inżynierów leśników, 149 etatowych oficjalistów, w tym 134 strażników lasowych.

Zachowane w zbiorach Oddziału w Bielsku-Białej Archiwum Państwowego w Katowicach plany architektoniczne autorstwa arcyksiążęcego architekta Karola Pietschki stanowią ewenement w historii architektury europejskiej. Są to plany gajówek, budynków gospodarczych, domów mieszkalnych dla robotników i urzędników, leśniczówek, tartaków, zajazdów, karczem i budynków fabrycznych, a także kościołów. Gajówki, leśniczówki, karczmy i zajazdy projektowane przez Karola Pietschkę zostały wybudowane również na terenie Gminy Ujszoły, a niektóre z nich istnieją do dnia dzisiejszego. Architekt sięgnął do tradycji budownictwa alpejskiego. Karol Pietschka swe pomysły czerpał z popularnych wówczas w Europie pism architektonicznych „Allgemeine Bauzeitung mit

Projekt gajówki w Złatnej 1890 r. autorstwa Karola Pietschki udostępniony przez Archiwum Państwowe w Katowicach o/Bielsko-Biała

Abbildungen” zawierających opracowania architektoniczne, plany, przekroje poprzeczne, rzuty i przykłady konkretnych rozwiązań zastosowanych w najznakomitszych budowlach europejskich.

Liczną grupę obiektów budowlanych projektowanych przez arcyksiążęcego architekta Karola Pietschkę stanowiły gajówki i domy mieszkalne dla pracowników. Do takich obiektów należy budynek gajówki - w rewirze leśnym Złatna.

Gajówka ta została wybudowana w 1890 roku z cegły, z kancelarią oraz drewnianą stajnią i szopą. Gajówka jest budynkiem wolnostojącym, natomiast stajnia i szopa stanowią oddzielny budynek gospodarczy. Gajówka ta została wybudowana na podmurówce z cegły ceramicznej, posiada dach czterospadowy o drewnianej konstrukcji więźby, jednakże bez charakterystycznej dla budownictwa tyrolskiego dekoracji szczytów i kominów. Budynek składa się z pokoju oświetlonego 3 oknami, kuchni, 2 komór, kancelarii dla gajowego i sieni. Drewniany budynek gospodarczy posiadał oborę, chlew i szopę oraz kondygnację strychową przeznaczoną na siano.

Wybudowane przy nadleśnictwach budynki gospodarcze składały się zazwyczaj ze stajni, magazynu na paszę, obory i chlewni z oddzielnym wejściem na zaplecze. Budynki te posiadały też wozownię i stodołę z miejscem na skład drzewa.

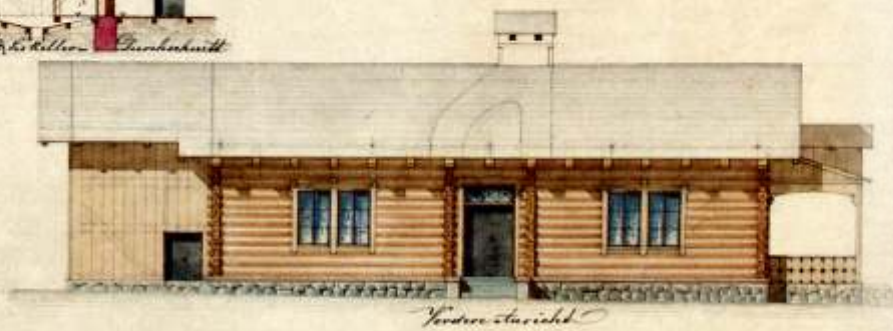
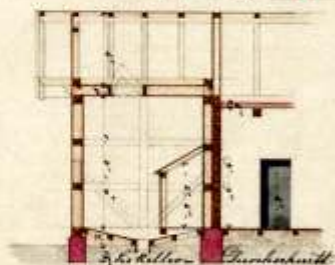
Karczmy i zajazdy

Kolejną grupę projektów budowlanych autorstwa architekta Karola Pietschki stanowią zajazdy i karczmy. To rozgraniczenie w nazewnictwie obiektów o podobnej zasadzie użytkowania wynikało z ilości zaprojektowanych i wykonanych pomieszczeń w danym obiekcie. Jeżeli rozplanowane w danym budynku pomieszczenia służyły jedynie do spożywania posiłków – obiekt ten określano mianem karczmy. Jeżeli natomiast obiekt posiadał jednocześnie pomieszczenia sypialne dla gości – nazywano go zajazdem. Poza tym plany w/w obiektów są ujednolicone. Głównym pomieszczeniem była duża izba karczemna. W zajazdach występowała również izba gościnna służąca jako sypialnia dla gości, a czasami w karczmach funkcjonowała dodatkowa „extra izba karczemna”.

Wśród obiektów tego typu był zajazd przy gościńcu węgierskim w Ujsołach z 1874 roku, posiadający z tyłu budynku pomieszczenie lodowni. Zajazd ten składał się z sieni, dużej izby karczemnej i mniejszej izby mieszkalnej, kuchni, strychu, piwnicy i komory skąd bieгло przejście do dobudowanej do ściany szczytowej chłodni – lodowni. Główne wejście do budynku znajdujące się w ścianie szczytowej poprzedzone było gankiem prowadzącym bezpośrednio do izby karczemnej. Izba ta była oświetlona pięcioma oknami, w tym jednym oknem bliźniaczym. W ścianie bocznej znajdowało się osobne wejście gospodarcze do sieni, z której prowadziły drzwi do izby karczemnej, kuchni z piecem piekarskim i kuchennym oraz mieszkania gospodarza. Przejście z mieszkania gospodarza prowadziło do komory, w której znajdowały się schody na strych i przejście do chłodni oraz lodowni. Zajazd przykryty był dachem dwuspadowym z daszkiem dwuspadowym nad wejściem oraz daszkiem jednospadowym nad gankiem.

*Wasserbau eines Wirthshauses von Holz
in der Gemeinde Ujsöl
auf der nach Ungarn führenden Straße*

*C. Pietschke
1874*

Projekt zajazdu w Ujsolach 1874 r. autorstwa Karola Pietschki udostępniony przez Archiwum Państwowe w Katowicach o/Bielsko-Biała

Hájovne • horárne • krčmy • hostince

V medzivojnovom období živiacke majetky mali rozlohu 42 437 ha, z toho lesné hospodárstva predstavovali 41 614 ha. Majetky boli rozdelené do 15 lesných správ a 1 lesného revíru – Sporysz. Majetky spravovalo Riaditeľstvo živiackych majetkov, ktoré sídlilo v meste Živiec. Majetky spravovalo Riaditeľstvo živiackych majetkov, ktoré sídlilo v meste Živiec.

Lesné majetky spracoval inžinier-lesník, tzn. lesný správca. Lesný správca riadil lesnú stáž, ktorú tvorili hájníci, nadhájníci a horári. Lesný správca zodpovedal za lesnú stráž a za všetky práce vykonávané v lese. Dohliadal na pestovanie a výsadbu, používanie a udržiavanie, výrub a dopravu dreva, viedol evidenciu robotníkov a zodpovedal za výpočet ich miezd. Jeden lesný strážca sa staral priemerne o 250 až 300 ha lesa.

V lesnom hospodárstve pracovali stáli aj sezónni robotníci. Stály robotník, tzn. kolonista, okrem zárobku dostával aj ubytovanie s palivom a deputátny pozemok. Do roku 1929 na území Riaditeľstva živiackych majetkov bolo postavených 121 hájovní, z toho 22 murovaných a 99 drevených. K hájovniam patrilo spolu 105 drevených a 16 murovaných hospodárskych budov. V medzivojnovom období v lesnej správe v Živiecku pracovalo 26 inžinierov-lesníkov, 149 zamestnaných lesníkov, z toho 134 lesných strážcov.

Architektonické plány arcivojvodského architekta Karola Pietschka, ktoré sú uchovávané v Bielsku-Bielej, v pobočke Štátneho archívu v Katoviciach, predstavujú unikát v histórii európskej architektúry. Sú to plány hájovní, hospodárskych budov, obytných domov pre robotníkov a úradníkov, horárni, píl, hostincov, krčiem a továrenských budov, a tiež kostolov.

V roku 1890 v lesnom revíry Zlatna postavená murovaná tehlová hájovňa, s kanceláriou a s drevenou stajňou a kôľňou. Táto hájovňa je samostatne stojaca budova, stajňa a kôľňa predstavujú osobitnú hospodársku budovu. Aj murovaná hájovňa bola postavená na podmurovke z keramických tehál, s valbovou strechou s dreveným krovom, ale bez charakteristických tirolských dekorácií štítov a komínov. Hájovňa má miestnosť s 3 oknami, kuchyňu, 2 komory, kanceláriu pre hájníka a halu.

V drevenej hospodárskej budove bola maštaľ, chliev a kôľňa, a senník pod strechou. Ďalšou skupinou stavebných projektov, ktoré navrhol Karol Pietschka, sú hostince a krčmy. Osobitné pomenovanie objektov, ktoré mali v podstate taký istý účel, vyplývalo z počtu navrhnutých a postavených miestností v danom objekte. Ak miestnosti v danom objekte slúžili iba na stravovanie – objekt bol označovaný ako krčma (pol. karczma). Ak mal objekt súčasne miestnosti na ubytovanie hostí – bol označovaný ako hostinec (pol. zajazd). Okrem toho sú plány vyššie spomenutých objektov podobné. Hlavnou miestnosťou je veľká miestnosť krčmy. V hostincoch bola tiež hostovská izba, používaná ako spálňa pre hostí. V krčmách bola niekedy okrem hlavnej aj vedľajšia miestnosť krčmy.

Gamekeeper's cottages • lodges • pubs • inns

In the interwar period, Żywiec manorial land estates had the area of 42,697 ha, including 41,614 ha of forest. All the manorial land estates were divided into 15 forest management boards and 1 forest division – Sporsz. The manorial land estates were managed by Dyrekcja Dóbr Żywieckich based in Żywiec.

The forest management was managed by a forestry engineer, so-called forest administrator. Forest protection staff, such as gamekeepers, senior gamekeepers and foresters came under the forest management administrator. The duties of a forest ranger included guarding services, supervision of all forest works in the field of breeding, use and transport of trees, keeping records of workers and calculating their salaries. On average, every forest guard was responsible for 250-300 ha of forest.

Permanent and seasonal workers were employed. A permanent worker, called a colonist, received a place to leave with fuel and land allowed in kind in addition to income. Therefore, till 1929 121 gamekeeper's cottages were constructed in the area of Dyrekcja Dóbr Żywieckich, including 22 brick and 99 wooden. They has 105 wooden and 16 brick farm buildings. In the interwar period, 26 forestry engineers, 149 full-time officials, including 134 forest guards, worked in forestry at Żywiec area.

Architectural plans saved in the collection of Bielsko-Biala State Archives in Katowice, by the archduke's architect Karol Pietschka, are a curiosity in the history of European architecture.

*Wäizwäizbauender Beger
von Hel
im Wald-District
in Uzer*

Vordere Ansicht

Na szklanym szlaku

These are the plans of gamekeeper's cottages, farm buildings, dwellings for workers and officials, lodges, sawmills, inns, pubs, and factory buildings, as well as churches. Karol Pietschka got his ideas from the then popular European architectural writings "Allgemeine Bauzeitung mit Abbildungen" containing architectural studies, plans, cross-sections, projections and examples of particular architectural solutions used in the finest European buildings.

There was built in 1890 in the Złotna forest division - a brick gamekeeper's cottage, with an office, a wooden stable and a shed. This gamekeeper's cottage is a freestanding building, while a stable and shed are separate buildings. A brick gamekeeper's cottage was also built on a ceramic brick foundation and features a hipped roof with wooden framing, however, without the typical Tyrolean construction of gables and chimneys. This gamekeeper's cottages consists of a room lit with 3 windows, a kitchen, 2 chambers, a chapel and a hall.

A wooden farm building had a barn, a pigsty and a shed and an attic for hay. Another group of construction projects by the architect Karol Pietschka are pubs and inns. This demarcation of objects of similar use was due to the number of rooms designed and constructed in the facility. If the rooms laid out in a given building were for eating only - the object was referred to as the pub. If, on the other hand, the facility had also sleeping rooms for guests - it was called an inn. In addition, the plans of the above mentioned facilities are standardized. The main room here is a large pub room. The inn also had a guest room serving as a guest bedroom, and sometimes there was an additional "pub room" in the pubs.

Projekt gajówki - obwód
leśny w Glince
autorstwa Karola Pietschki
udostępniony przez Archiwum
Państwowe w Katowicach
o/Bielsko-Biała

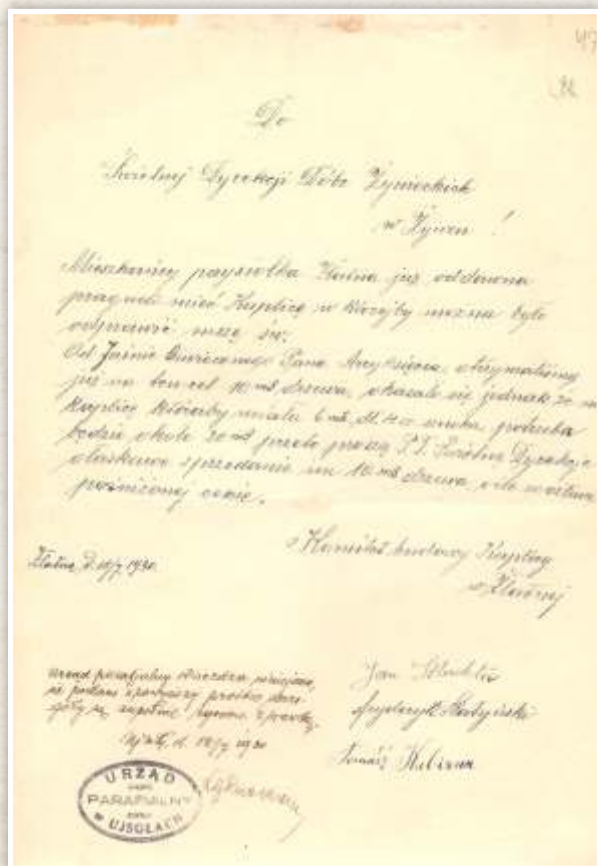
Projekt gajówki - obwód
leśny w Glince
autorstwa Karola Pietschki
udostępniony przez Archiwum
Państwowe w Katowicach
o/Bielsko-Biała

Kaplica w Złatnej

Z powstaniem kaplicy w Złatnej związane są legendy i podania mieszkańców. Od ponad 120 lat rosną w tym miejscu 3 lipy. Na jednej z nich zgodnie z opowieściami mieszkańców już na początku XX wieku znajdowała się drewniana figurka Jezusa. Pewnego dnia w jedną z lip trafił piorun, opalił ją, ale wizerunek Jezusa został nietknięty. Uznano to za cud i postanowiono w tym miejscu wybudować kaplicę. Inne podania mieszkańców mówią o tym, że robotnicy wracający z pracy w młynie widywali często światelko między lipami, co także uznano za znak, który skłonił ich do wybrania tego miejsca pod budowę kaplicy.

List skierowany do Dyrekcji Dóbr Żywieckich z prośbą o drzewo na kaplice udostępniony przez Archiwum Państwowe w Katowicach o/Bielsko-Biała

Około roku 1930 utworzono komitet i rozpoczęto budowę kaplicy. Na kamiennych fundamentach kaplicy znajduje się wyryta data 1930 rok, co można uznać za początek istnienia świątyni. Działkę pod budowlę podarował Jan Szlachta, zaprojektował i nadzorował budowę ówczesny zarządca lasów Habsburgów- Włodzimierz Chwirut. Kaplicę budowali cieśle ze Złatnej, między innymi bracia Kubiznowie. Wykonana jest z drewna świerkowego, w stylu góralskim. Kaplica szybko okazała się zbyt mała, wobec czego obok zbudowano ambonkę, z której ksiądz w czasie uroczystości głosił kazania. W roku 1935 myśliwi ufundowali do kaplicy sygnaturkę ochrzczonej imieniem Huberta. Od 1935 roku w kaplicy odprawiane są msze św. Patronką kaplicy jest Matka Boska Częstochowska, której obraz widnieje w głównym ołtarzu.

Z powstaniem kaplicy w Złatnej związana jest postać ks. Włodzimierza Chwiruta (1903-1973) Urodzony w Skawinie, z wykształcenia inżynier

Na szklanym szlaku

leśnik. Do II wojny światowej, jako zarządca lasów habsburskich zamieszkiwał w Leśniczówce. W tym okresie rozpoczął prace przy budowie kaplicy w Złatnej według własnego projektu z wykorzystaniem budulca pozyskiwanego z miejscowych lasów. Jako porucznik rezerwy z chwilą ogłoszenia mobilizacji w roku 1939 zgłosił się do 65 Pułku Artylerii. Po przegranej bitwie pod Tomaszowem Lubelskim dostał się do niewoli niemieckiej. W okresie od 28.09.1939 do 30.07.1940 r. przebywał w oflagach Hansdorf (Jankowa Żagańska), Osterode w górach Harzu, Arnswalde (Choszczno), a następnie do końca wojny w Waldenbergu (Dobiegniew). W czasie pobytu w obozach Włodzimirz Chwirut złożył przysięgę, że jeżeli ocaleje poświęci życie służbie Bogu. Słowa dotrzymał i po wyjściu z obozu jeszcze w mundurze otrzymanym od aliantów zgłosił się do seminarium w Krakowie, w którym uczył się wraz z późniejszym kardynałem Janem Marią Deskur, Franciszkiem Macharskim, a także z późniejszym proboszczem Parafii w Rajczy – ks. Zbigniewem Guskiewiczem. Święcenia kapłańskie otrzymał z rąk kard. Adama Sapiehy w roku 1950. Na uroczystość prymicyjną odprawił mszę w „swojej kaplicy” w Złatnej. Przez wiele lat sprawował funkcję proboszcza w Hecznarowicach gdzie zmarł i został pochowany.

Świecnej Gyrceji Póbr Anychsazęcych u Zyweu

Mieszkańcy przysiętku Statua ad Ujęty z roku 1930.
przystąpili do wybudowania obornej kaplicy na
cześć Matki Najświętszej Królowej Korony Polskiej
pod projektoatem jego Wykoni Anychsazęc Pawa.

W roku bieżącym kaplica została wystawiona
i pokryta dachówką.

W dniu 26 sierpnia b.r. jako u uoczystości Matki
Dobrej Łeslerkowskiej pragniemy uoczystić kaplicę
ta poświęcić, lecz z powodu bardzo wielkich rozmiarów
i wielkiej niedry u jakiej znajduje się tutaj
ludność, ofiary miejscowej ludności nie wystarczają
na wykonanie, gdyż brak jest powaty, dwóch
okien, ołtarzyka, drzwi i podłogi.

Zatem udajemy się do Świecnej Gyrceji z jak
najgorędszą prośbą, by raczyła łaskawie przyjąć
nam z pomocą, a to przez podarowanie potrze-
bnych desek cieżniwo modrzewiowych i jodłowych
na podłogę, zaś roboty stolarskie, ramki okien
i szkieł pokryjemy własnych ofiar.

Do niniejszej prośby zataczamy wykaz potrzebnego

malowala.

Podkrewiamy sie, ze Lurena Dyrekcyj jako
znana z chojnych ofiarosci dla chwaty Bory
prosze nasza raczy przychylnie ratatunici
za co zgony skladamy serdeczne Boie
zaptae.

Ltatna Wysoty dnia 27 lipca 1932 r.

Jozef Jekal

Ludwik Borys

Mieczyslaw

Wladyslaw

Stwierdzam jakos powym
podpisac na przeslance

domowa

Jekal
4/8/1932

Zwiazek Gminna Kancelaria Bory

[Handwritten signature]

Prośba o pomoc skierowana do Dyrekcji Dóbr Żywieckich udostępniona
przez Archiwum Państwowe w Katowicach o/Bielsko-Biała

Kaplnka v Zlatnej

Kaplnka v Zlatnej je situovaná v centrálnej časti obce. Miesto kaplnky nebolo vybrané náhodne, pretože už 120 rokov na tomto mieste rastú 3 lipy. Na jednej z nich, podľa rozprávania miestnych obyvateľov, bola už na začiatku 20. storočia umiestnená drevená figúrka Ježiša Krista. V istý deň do jednej lipy uderil blesk, opálil ju, ale figúrka Ježiša zostala neporušená. Ľudia to považovali za zázrak a rozhodli sa, že na tomto mieste postavia kaplnku. Podľa iných rozprávání, robotníci, ktorí sa vracali z práce v mlyne, často medzi lipami videli svetielko, čo tiež uznali za znak, aby toto miesto vybrali na stavbu kaplnky.

Okolo roku 1930 vytvorili komisiu pre stavbu kaplnky a začala sa jej stavba. Na kamennom základe kaplnky je vyrytý rok 1930, čo sa dá považovať za rok vzniku tejto svätyne. Pozemok na stavbu daroval Ján Szlachta, projekt objektu navrhol a na stavbu dohliadal Vladimír Chwirut, správca habsburských lesov. Kaplnku postavili stolári zo Zlatnej, medzi inými bratia Kubiznovci. Postavená zo smrekového dreva, v goralskom štýle. Kaplnka bola príliš malá, preto vedľa nej postavili ambónu, z ktorej kázal kňaz počas rôznych slávností.

V roku 1935 sa poľovníci vyzbierali na zvon – sanktusník do kaplnky, ktorý dostal meno sv. Huberta. Od roku 1935 sa v kaplnke slúžia sväte omše. Po skončení 2. svetovej vojny bola kaplnka rozšírená, boli vykonané mnohé prestavby a opravy. Patrónkou kaplnky je Čenstochovská Panna Mária, ktorej obraz je v hlavnom oltári.

Chapel in Złatna

The Chapel in Złatna is located in the central part of the village. The place for Chapel was selected intentionally, due to the fact that for 120 years 3 lime trees have been growing there. According to stories told by local residents, a wooden figurine of Christ was placed on one of them at the beginning of the XX century. One day, a lime tree was struck by a lightning which burnt it, but Jesus' image was intact. It was considered a miracle and people decided to build a chapel there. Other stories told by the locals say that mill workers who were coming back from work often saw a light between lime trees which was also considered a sign that induced them to build a chapel in that place.

The building committee of chapel was established about 1930 and the building was started. The year 1930 was carved on foundation of the chapel, which can be considered as the beginning of construction of the chapel. Jan Szlachta gave the land for chapel and the construction was designed and supervised by then governor of the Habsburg's forests, Włodzimierz Chwirut. The chapel was constructed by carpenters from Złatna, among others Kubizna brothers. The chapel is made of spruce wood, in highlander building style. The chapel turned out to be too small, that is why a pulpit was built next to it, from where priests preached during a mass.

In 1935, hunters funded a steeple for the chapel which consecrated by the name Hubert. Since 1935, masses have been held there. After World War II, the chapel was extended, many changes and renovations were performed there. Black Madonna of Częstochowa is the patron saint of the chapel, the image of which is located in the main altar.

Źródło „Matki Boskiej”

Na terenie Złatnej już w roku 1891 stwierdzono występowanie 5 źródeł siarkowodorowych. Obecnie zlokalizowane są dwa.

Źródło "Matki Boskiej" – jest źródłem dolinnym; znajduje się w dolinie Śmierdzącego Potoku, położone na wysokości 745 m.n.p.m. Jest to źródło uskokowe w warstwach pstrych łupków. Warstwą wodonośną są gruboławicowe piaskowce i łupki warstw magurskich. Woda ze źródła jest bezbarwna z zapachem siarkowodoru.

Odczyn pH wody wynosi 7,25. Dno misy źródlanej pokryte jest czarnym nalotem. Temperatura wody wynosi 6 °C, szacowana wydajność 2,5 l/min, co charakteryzuje je jako źródło mało wydajne. Według badań, woda ze źródła jest wodą słabo zmineralizowaną wodorowęglanowo-chlorkowo-sodową 0,02%. Ze źródła wydobywają się intensywnie bańki CH₄, woda znacząco odpyływa białym osadem kolonii bakterii w postaci naskorupień.

Woda w źródle określana jest, jako woda infiltracyjna, współczesna w skałach osadowych. Siarkowodor pochodzi z rozkładu siarczków zawartych w skałach nasyconych wodą i również z rozkładu substancji organicznej, do którego dochodzi na znacznej głębokości.

Drugie źródło siarkowodorowe, bardziej obfite znajduje się powyżej ujścia Potoku Gawłowskiego gdzie woda wypływa ze szczeliny piaskowca. W odróżnieniu od Źródła „Matki Boskiej” woda w tym źródle zawiera niewielkie ilości metanu.

Minerálne pramene – Prameň „Panny Márie”

Podľa záznamov sa v roku 1891 na území obce Zlatna nachádzalo 5 sírovodíkových prameňov. Aktuálne sú lokalizované dva.

Prameň Panny Márie sa nachádza v doline tzv. „Smradľavého potoka“, vo výške 745 m n.p.m. Je to zlomový prameň v bridlicových vrstvách. Vodonosnou vrstvou sú hrubosedimentové pieskovce a bridlice magurských vrstiev. Voda z prameňa je bezfarebná so zápachom sírovodíka. Úroveň pH vody je 7,25. Dno prameňa je pokryté čiernym nánosom. Teplota vody je 6 °C, predpokladaná výdatnosť 2,5 l/min. Podľa vykonaných testov je to prameň chlorovodíkovo-chloridovo-sodíkovej minerálnej vody 0,02%.

Sú to infiltračné vody. Sírovodík pochádza z rozkladu sulfidov, ktoré obsahujú skaly nasýtené vodou, ako aj z rozkladu organických zložiek vo veľkých hĺbkach.

Druhý minerálny prameň sa nachádza nad prameňom Gawłowského potoka. Voda vyteká z pukliny piaskovca.

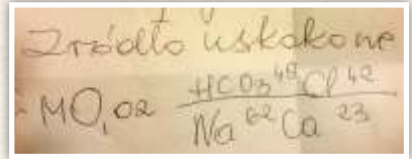
Mineral springs – “the Holy Mother's spring”

In 1891, existence of 5 hydrogen sulphide springs in Złatna was ascertained. Currently. There are two.

“The Holy Mother's spring” is located in the so called valley of Śmierzący Potok. It is located at 745 m a.s.l. It is the only fault spring in variegated slates layers. Thick-bedded sandstones and slates of Magurska layers constitute the aquifer. The spring's water is colourless with the smell of hydrogen sulphide. The pH value of water is 7.25. The bed of fontal basin in covered with black sediment. The water temperature is 6 degrees Celsius, the estimated yield is 2.5 l/min. According to research, the spring water is mineralized hydrocarbon-chloride-sodic 0.02% water.

Those are infiltration waters. Hydrogen sulphide is obtained from decomposition of sulphides included in rocks saturated with water as well as from decomposition of organic substance on significant depth.

The second hydrogen sulphide spring is located above the influx of Gawłowski stream, water flaws from sandstone's rift.

Wzór Kryłowa - skład wody w źródle

Leśna huta szkła w Złatnej

U podnóża Lipowskiej, Boraczego Wierchu, Wilczego Gronia i Okrągłej rozciąga się płaskowzgórze, przez które przepływa potok Bystra (dawniej zwany Złotną). Istniały tu dość dogodne warunki, które wraz z bogactwami naturalnymi sprzyjały osiedlaniu się ludzi. I tak na początku XIX wieku wieś liczyła 98 domów rozrzuconych po górach.

Założenie leśnej huty przypisuje się działalności gospodarczej hrabiego Adama Wielopolskiego, który będąc właścicielem tej ziemi, pomiędzy rokiem 1812-1815 zawarł umowę dzierżawy terenu z hutnikiem – mistrzem szklarskim niemieckiego pochodzenia Georgiem Frenzelem. Według zwyczaju w umowie wyznaczono teren pod budowę obiektów huty, z uwzględnieniem gruntu dla osadników, określono wysokość czynszu w gotówce i w wyrobach oraz wyznaczono tereny wycięcia drewna niezbędnego do wzniesienia budynków oraz opalania pieców hutniczych. Wybrane miejsce spełniało warunki lokalizacji, do których zaliczyć należy istnienie odpowiednich zasobów drzewa bukowego, czystej wody, gruboziarnistego piaskowca. Pod przewodnictwem fachowców sprowadzanych z Czech i Moraw powstały w krótkim czasie dwa piece hutnicze, budynek główny huty o wymiarach 15 m x 30 m oraz stanowisko żużli i stłuczek, tartak, duży dom parterowy właścicieli, 5 domów dla robotników (dla rodzin o nazwiskach Stonk, Schreihert, Gratzel, Kotulak) i potrzebne do transportu drogi. Obszar huty wraz z zabudowaniami wynosił 154 m x 124 m x 90,5 m. Transport surowca i drewna powierzano miejscowym chłopom w ramach pańszczyzny. Tak oto w Złatnej powstała „osada przemysłowa”, którą wraz ze stosowanym w hucie sposobem produkcji szkła można zaliczyć do tzw. „manufaktur skoncentrowanych”. Wszystkie wzniesione wówczas obiekty stanowiły własność Georga Frenzela i jego następców.

Dzwon z 1821 r.

PLAN OSADY HUTNICZEJ W ROKU 1867

Situation der Anlage

- a Brücke 2 1/2 x 20 br.
- b b. Gerinne 40 x 4. 6' lat. 2' h.
- c Flossgraben 16 x 4. 2' 1/2 h. 4' 1/2
- d Fangwehen
- e Fallrost 20 x 20 l. 20 br. 2' 1/2 h.
- f. Fallrostgraben 20 x 4 6' 6' 1/2
- g. 2te Brücke 30 x 20 lat.
- h. projectirte Straße
- i Glashütte
- k Hohnhaus

Świątek
KRZYŻ

SKŁAD DREWNA

HUTA SZKŁA

Mast

Koryta rzeczne

Koryta

Mast

MOSE

Jak powstawało szkło:

Kamienne bloki zwożono do huty z tzw. „Złotnicy” to jest kamieniołomu położonego w południowo-wschodniej części Lipowskiej, które wrzucano do specjalnych pieców, a palacz podgrzewał je do temperatury 500 stopni C. Na rozgrzane bryły kamienia wpuszczano strumień

wody, następstwem czego było rozkruszanie bryły na mniejsze kawałki. Tak rozdrobniony kamień umieszczano w stępnikach (wydrążonych pniach), puszczano na niego obrotowe młoty. Przy uderzeniach młota skała zamieniała się w piach, który następnie przy użyciu wody ługowano. Woda wypłukiwała skałę, a kwarc jako cięższy pozostawał na dnie spłuczki. Piasek kwarcowy zbierano i wkładano do pieców topniczych o temperaturze ponad 1000 stopni C. Od tego momentu proces produkcji nadzorował wytapiacz. Podobno z dwóch cetnarów kamienia (100 kg) otrzymywano 60 kg czystego kwarcu.

Szklanki udostępnione przez Stanisława Śleziaka

Receptura na szkło:

Szkło uzyskiwano z piasku kwarcowego z wapnem palonym, węglanem wapnia i sodą. W zależności od produkowanego wyrobu modyfikowano skład surowca. Wytop szkła był prowadzony dwuetapowo, w dwóch piecach. W pierwszym z nich – w piecu typu wannowego, wyłożonego szamotem stapiano składniki masy. Następnie przelewano ją do drewnianych cebrażyków z wodą. Otrzymany w ten sposób półprodukt umieszczano w kamiennych tyglach i topiono ponownie. Do procesu wytopu w celu uzyskania koloru niebiesko-zielonego wykorzystywano również trociny i ziemniaki. Wytopioną masę szklaną hutnik-wydmuchiawcz nabierał z tygla cybuchem, czyli żelazną rurą o długości 1,25 m i średnicy 0,3 cm z drewnianym ustnikiem na końcu, który chronił szklarza przed poparzeniem. Następnie wydmuchiawcz formował wyrób przez dmuchanie i wykonywanie odpowiednich ruchów formujących produkt. Wykonany przedmiot umieszczano następnie w piecu, w którym szkło stopniowo przez długi czas studzono.

Przy tych czynnościach pomocne szklarzom były szczypcy, nożyce, płyta żelazna do spłaszczania, tryskarka wodna, różne formy i matryce. Przy obróbce końcowej mogli pracować także grawerze i szlifierze. W hucie zatrudnienie mieli również murarz, stolarz oraz inni robotnicy zapewniający jej funkcjonowanie.

W hucie produkowano szkło okienne białe, zielone, naczynia szklane kolorowe, a także różnej wielkości flaszki, karafki, kielichy, kieliszki, łyżki szklane, różnego rodzaju i kształtu wisiorki i paciorki. W manufakturze powstawały też grube tafle szklane, figurki, świeczniki – lichtarze i świeczniki - pająki, czyli szkło ozdobne.

Wyrobami huty handlowano na targach i jarmarkach w Rajczy, Milówce, Żywcu oraz na odpustach, ponadto, po miastach Galicji, Węgier i Śląska. Zbytek szkła zajmowali się także błoniarze – wędrujący rzemieślnicy, którzy zbierali zamówienia na szybki oraz dokonywali szklenia okien. Często dokonywano transakcji wymiennych – szkło za bałwany soli z Wieliczki czy antałki wina z Węgier lub wody mineralne z Bardejova.

Śladami Andy Koln

W II połowie XIX wieku właścicielem huty została Anda Koln. Pani Matka jak nazywali ją mieszkańcy i pracownicy huty codziennie dzwoniła na Anioł Pański na dzwonie ustawionym na placu huty. Dzwon ten odlany został w ludwisarni Franciszka Stanke w Ołomuńcu w roku 1821, a obecnie znajduje się w kaplicy Św. Marka na Sporowym Polu.

Huta pracowała od około roku 1812 do około 1875. Brak rentowności, a szczególnie znaczne zużycie drewna powodujące wytrzebiecie okolicznych lasów sprawiło, że Habsburgowie na wniosek swego zarządcy lasów Reicharda Scholza ok. 1873 roku wypowiedzieli umowę dzierżawy Andzie Koln. Śmierć męża (prawdopodobnie spoczywa w obrębie Kościoła w Rajczy) i hulaszczy tryb życia synów właścicielki oraz brak surowca doprowadziły do likwidacji huty około 1875 r.

Po zamknięciu huty Anda Koln wyprzedła część majątku i w 1885 roku opuściła Złatną. Wśród mieszkańców pozostały po niej dobre wspomnienia albowiem służyła zawsze pomocą i radą pracownikom i mieszkańcom osad porzrzucanych po leśnych polanach, nękanych niedostatkiem, biedą i chorobami.

Po hucie zachowały się nieliczne pamiątki, fragmenty pieców hutniczych (relikty), fragmenty piwnic budynku mieszkalnego właściciela, dzwon, kamienny krzyż, figurka, świecznik- pająk, i drobne naczynia. Pozostały też do dziś istniejące nazwiska czeskiego pochodzenia (Kotulek, Hubka), a także nazewnictwo miejsc związane z żyjącymi wówczas mieszkańcami takie jak Kuflówka - miejsce karczmy w której robotnicy czescy popijali piwo.

*Figurka Matki Boskiej
udostępniona przez
Adama Miesiączka*

Lesná sklárska huta v Zlatnej

Karafka z zasobów Muzeum Żywieckiego

Na úpäť Lipowskej, Boraczeho, Vlčieho a Okrúhlej sa rozprestiera plošina, cez ktorú preteká potok Bystra (predtým nazývaný Zlatna). Územie malo pomerne priaznivé podmienky, ktoré spolu s okolitým prírodným bohatstvom, prijali osídľovaniu ľudí na tomto území. A tak na začiatku 19. storočia mala obec 98 domov roztrúsených po horách.

Založenie lesnej huty sa pripisuje hospodárskej činnosti grófa Adama Wielopolského, ktorý ako vlastník majetkov na hornom toku potoka Bystra, v rokoch 1812 – 1815 uzavrel dohodu s hutníkom – sklárskym majstrom nemeckého pôvodu Jurajom Frenzelom. Vybrané miesto spĺňalo podmienky na založenie takejto výroby, medzi ktoré isto patrili bohaté zásoby bukového dreva, čistej vody a hrubozrnného pieskovca. Pod vedením odborníkov z Čiech

a Moravy, v krátkom čase vznikli dve hutnícke pece, hlavná budova s pôdorysom 15 m x 30 m, píla, veľký prízemný dom majiteľov, 5 robotníckych domčekov a cesty potrebné na prepravu surovín a výrobkov. Prepravu surovín a dreva zabezpečovali miestni poddaní.

Technológia vytápania skla:

Kamenné bloky do huty zväžali z tzv. „Zlotnicy“ – kameňolomu v juhovýchodnej časti Lipowskej. Dodané bloky vhadzovali do špeciálnych pecí, v ktorých teplota dosahovala až 500 °C. Nahriate kamenné bloky boli následne chladené prúdom studenej vody, vďaka čomu sa drobili na menšie kúsky. Takto rozdrvený kameň sa umiestňoval v klátoch (vyhlbených pňoch), na ktoré sa spúšťali otočné kladivá. Údermi kladív sa skala premieňala na prach, ktorý sa následne lúhoval vodou. Voda vyplachovala živce a ťažší kremeň zostával na dne vane. Kremenný piesok sa následne zberal a vkladal to pecí. Od tejto chvíle na proces výroby dohliadal tavič.

Receptúra na sklo:

Sklo sa získavalo z kremenného piesku, ktorý sa miešal s páleným vápnom a sódou. Zmes sa následne vsádzalo do pece spolu so surovým drevom alebo zemiakmi.

Na výrobu sklenených výrobkov sa používala sklenárska tyč s dĺžkou 1,25 m a s priemerom 0,3 cm. Na jednom konci sa nachádzal drevený náustok. Chránil pery sklára pred popálením. Pomocou tyče si sklenár naberal sklenú hmotu z kotla. Fúkaním a vhodnými pohybmi formoval požadovaný predmet. Pri práci používal kliešte, nožnice, železné dosky na lisovanie, vodnú sprchu, rôzne formy a matrice. Pri konečnom spracovaní pracovali gravírovači a brusiči. V hute pracoval aj murár, stolár a iní robotníci, ktorí sa starali o jej prevádzku. V hute sa vyrábali sklené tabule, farebné poháre a nádoby, ale tiež fľaše rôznych veľkostí, karafy, čaše, poháriky, rôznorodé ozdobné predmety. V manufaktúre vyrábali aj hrubé sklenené tabule, figúrky, oltárne svietniky s lustre.

Żyrandol - pająk wykonany w hucie w Złatnej

Na szklanym szlaku

Relikt pieca hutcznego

Pocztówka udostępniona przez Marka Kubicę

Forest Glass Factory in Złatna

The establishment of the Forest Glass Factory is credited to earl Adam Wielkopolski, who, being the owner of the area located in the upper course of Bystra, between 1812-1815 concluded an agreement with Georg Frenzel, a steelworker, German glass-making master. The selected area fulfilled the requirements of location, which included the availability of appropriate resources of beech wood, clean water, coarse-grained sandstone. Under the direction of specialists from Czech and Moravia, two furnaces, a main building of 15 m x 30 m, a sawmill, a big bungalow for the owners, 5 houses for workers and roads necessary to transport were built. Local peasants were responsible for transport of raw materials and wood as their feudal duty.

Glass melting technology:

Stone blocks were brought to the glass factory from the so-called "Złotnica", i.e. quarry located in the south east part of Lipowska. The delivered blocks were put into a special furnace and a fireman heated them up to 500 degrees Celsius. The stream of water was directed on the heated stone blocks, as a result the blocks were crushed into smaller pieces. The crumbled stone was placed in carved stumps, and revolving kevels were lowered. Upon kevels strikes, the stone was turning into sand, which then was lixiviated by water. The water scoured feldspar, whereas quartz, as the heaviest, remained at the bottom of the flush. The quartz sand was collected and put into technical furnaces. From that moment, the production process was supervised by a smelter.

Recipe for glass:

Glass was obtained from quartz sand with lime, burned by calcium carbonate and soda. The mixture was mixed in a furnace and raw timber or some potatoes were put inside. Pipe-stem, which is iron pipe of 1.25m length and 0.3cm diameter was used for production of glass products. A wooden mouthpiece was placed on one edge. It protected the glassman's mouth from burning. Glass blower/smelter used it for drawing the molten glass from melting pot. By blowing and making appropriate moves, it formed the object. Tongs, snips, iron plate for flattening, water injection moulding machine, different casts and templates were useful in that actions. Engravers and grinders could work at final processing. Also bricklayers, carpenters and other workers who provided functioning of glass factory were employed there.

Window glass, colourful glass dishes, and bottles, decanters, goblets, glasses of different size, pendants and beads of different type and shape were produced in the glass factory. Thick glass panes, figurines, candlesticks – candle holders and candlesticks – girandoles also were produced in the workshop.

Świątek

Z czasów świetności huty pozostał Świątek stojący niegdyś w centrum osady hutniczej. Świątek określane jest również, jako Krzyż "Boża Męka". Obiekt został postawiony w roku 1833 przez pracowników huty szkła: Georga Frenzela oraz Feliksa i Józefa Göttlicherów. Na obiekt ten składa się: cokół, bryła kamienna o podstawie kwadratu 45 cm. Na jego ścianie frontowej rzeźbiarz wykuł, postać Matki Boskiej. W dolnej części wyryto napis:

**ANDENKEN/VON/JOSEPH GÖTTLICHER/GEORG FRENZEL/FELIKS
GÖTTLICHER/ANNO 1833**

W tłumaczeniu na język polski:

**PAMIĄTKA OD JÓZEFA GÖTTLICHERA, JERZEGO FRENZELA, FELIKSA
GÖTTLICHERA W ROKU 1833.**

Z prawej strony na krzyżu wytłoczona w wylewce cementowej zniszczona inskrypcja: Kaczmarczyk Rajcza fondator 1881. O podmurówkę i postument wsparty pierwotny kamienny krucyfiks z widocznymi ubytkami - ubite nogi Chrystusa. Zgodnie z podaniami mieszkańców Żółtej w roku 1881 pierwotny kamienny krzyż został uszkodzony w trakcie burzy. Kaczmarczyk z Rajczy ustawił

w tym miejscu krzyż cementowy z wizerunkiem Ukrzyżowanego. Świadka zaś świetności huty z wyrzeźbionym nań Chrystusem i napisem nad głową IN/RI oparto o cokół. Stanisław Dobosz - prowadzący badania terenu byłej huty w roku 1969 cytuje wypowiedź Wawrzyńca Hubki: "Świątek, który znajduje się na terenie dawnej huty najprawdopodobniej wystawiony był przez jej właścicieli. Przy nim, co niedziela księża z Kościoła Parafialnego z Rajczy odprawiali na wolnym powietrzu nabożeństwa, w których uczestniczyli pracownicy huty i ich rodziny. Z nabożeństw tych korzystała również osiadła w pobliżu ludność".

Kríž s Kristom

Kríž „Božie muky“ z roku 1833 sa nachádza za mostom pri ceste na Lipowskú. Na kamennej podmurovke je stupeň, na ňom štvorhranný kamenný podstavec so soklom a rímsou, na ktorom je betónový kríž s liatinovým odliatkom Ukrižovaného Krista, pokrytý plechovou strieškou. Na čelnej stene piedestálu je reliéf Panny Márie Bolestnej a pod ním nápis v nemčine:

**ANDENKEN/VON/JOSEPH GÖTTLICHER/GEORG FRENZEL/FELIKS
GÖTTLICHER/ANNO 1833**

Preklad do slovenčiny:

**PAMIATKA OD JOZEFA GÖTTLICHERA, JURAJA FRENZELA, FÉLIXA
GÖTTLICHERA, ROK 1833.**

Z pravej strany na kríži je vytlačený v cementovom potere zničený nápis: Kaczmarczyk Rajcza fondator 1881. O podmurovku a podstavec opretý prvotný kamenný krucifix s viditeľnými poškodeniami – odbité nohy Krista. Objekt v roku 1833 postavili pracovníci sklenej huty: Juraj Frenzel, Félix a Jozef Gottlicherovci, poškodený počas búrky, obnovený Kaczmarczykom z Rajči v roku 1881. Juraj Frenzel bol sklárskym majstrom, s ktorým v rokoch 1812 – 1815 uzatvoril vtedajší majiteľ Zlatnej gróf Adam Wielopolský dohodu o výstavbe sklárskej huty.

Stanislav Dobosz cituje výpoveď Vavrinca Hubki: „Figúrku, ktorá sa nachádza na teréne dávnej sklárskej huty, najpravdepodobnejšie dali postaviť jej majitelia.“ Pri figúrke každú nedeľu kňazi z farského kostola v Rajči slúžili pod holým nebom pobožnosti, na ktorých sa zúčastňovali zamestnanci huty a ich rodiny. Tieto pobožnosti navštevovali aj ostatní miestni obyvatelia.”

Holy image

The Cross “Boża Męka” of 1833 behind the bridge by the road to Lipowska. On a stone underpinning there is a step with tetrahedral stone plinth with pedestal and ledge with a concrete cross bearing a cast-iron casting of crucified Christ, canopied with tin. At the frontal wall there is a relief of our Lady of Sorrows. Below, there is an inscription in German:

**ANDENKEN/VON/JOSEPH GÖTTLICHER/GEORG FRENZEL/FELIKS
GÖTTLICHER/ANNO 1833**

When translated into English:

**REMEMBRANCE FROM JÓZEF GÖTTLICHER, JERZY FRENZEL, FELIKS
GÖTTLICHER OF 1833.**

On the right side of the cross, there is a worn Polish inscription blocked in cement levelling: Kaczmarczyk Rajcza founder 1881. The original stone crucifix with visible defects – chipped legs of Christ. It is propped up against underpinning and plinth. It was built in 1833 by glass factory workers: Jerzy Frenzel, Feliks and Józef Gottlicher, it was damaged during storm and renovated

by Kaczmarczyk from Rajcza in 1881. Jerzy Frenzel was a glass master with whom in 1812-1815 the then owner of Złatna – earl Adam Wielkopolski signed a contract for construction of glass factory.

Stanisław Dobosz quotes statement of Wawrzyniec Hubka: *“Świątek, which is located on the premises of former factory was probably built by its owners. Every Sunday, priests from parish church in Rajcza were saying services by it, in which factory workers and their families took part. Also people who lived nearby took part in the services.”*

Zespół autorski:

Opracowanie merytoryczne: Janina Tłałka, Bożena Husar,
Julia Grygny, Edyta Mizia.

Opracowanie graficzne: Janusz Szczotka, Anna Kuźmińska.

Zdjęcia: Robert Wierzbicki, Arch. CKSiR Ujsoly.

**W publikacji wykorzystano materiały graficzne z zasobów
Archiwum Państwowego w Katowicach Oddział Bielsko-Biała**

**Publikację wydano w ramach realizacji mikroprojektu
„Na szklanym szlaku” realizowanego w partnerstwie
z Gminą Zákamenné.**

Szklany szlak

Zeskanuj kod QR:

Urząd Gminy Ujsoly, ul. Gminna 1
34-371 Ujsoly
tel.: +48 33 864 73 50

www.ujsoy.com.pl
e-mail: ugujsoy@ujsoy.com.pl

Ujsoly 2017

Wyłączną odpowiedzialność za zawartość niniejszej publikacji ponoszą jej autorzy i nie może być ona utożsamiana z oficjalnym stanowiskiem Unii Europejskiej oraz Euroregionu Beskidy.

EGZEMPLARZ BEZPŁATNY

PL-SK

Interreg

Polska-Słowacja

Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego

Unia Europejska

Projekt współfinansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Programu Współpracy Transgranicznej Interreg V-A- Polska-Słowacja 2014-2020 oraz budżetu państwa za pośrednictwem Euroregionu Beskidy.